

*Н. М. Левченко,
к. е. н., доцент, докторант, Харківський регіональний
інститут державного управління Національної академії
державного Управління при Президентові України*

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

У статті розкрито сутність державної політики інноваційного розвитку АПК в умовах розвитку економіки знань.

In article the essence of a state policy of innovative development of agrarian and industrial complex in the conditions of development of economy of knowledge is opened.

ВСТУП

Економіка знань — це шанс, який історія подарувала новій владі України [13]. Саме так її осмислював (нині віце-президент України) Віктор Ющенко, виступаючи перед парламентом 9 лютого 2006 р., він наголосив, "що шлях до економічного процвітання, який Європа пройшла за сотні років, ми повинні пройти за п'ять — сім, максимум десять років. Україна зможе стати повноцінною державою лише за умови здійснення економічного стрибка. Вона має прийняти цей виклик і стати місцем формування нових моделей економічного розвитку" [6]. Отже, на державному рівні йде мова про пошук моделі економічного розвитку як держави в цілому, так і окремих сфер економіки, зокрема моделі, пов'язаної саме з економікою знань. "Наша задача — використовуючи свій науковий потенціал, досягти рівня розвинутих країн світу. Для цього ми маємо вкладати

кошти в людські ресурси, підвищення їх кваліфікації, дослідження і розробку нових технологій", — відмічав В.А. Ющенко в своєму виступі перед парламентом. Він заявив, що підвищити конкурентоспроможність в умовах ринкової економіки може лише інтелект. Інтелект, на його думку, — це здатність людини творити нові знання, нову інформацію з різних галузей діяльності, можливість ефективно й оперативно втілювати створені знання, ноу-хау в життя, тобто виробляти на їхній основі новий, якісніший продукт, уміло його продавати та належно заробляти на інноваційному товарі, щоб розвиватися далі. Тож після традиційної індустріальної економіки, економіка знань визнана новітнім щаблем економічного розвитку України [6].

За таких обставини найважливішою умовою забезпечення стабільного економічного розвитку як економіки країни в цілому, так і

АПК, зокрема, стає необхідність нагальної активізації інвестиційно-інноваційних процесів, докорінної модернізації технологічної бази та впровадження сучасних технологій та способів виробництва. Водночас масштабність та висока складність виробничого процесу в АПК об'єктивно зумовлюють зростання ролі та значення регулюючого індикативного впливу держави на процеси, які протікають у цій сфері.

У цьому зв'язку виникає необхідність переосмислення сутності державної політики інноваційного розвитку АПК (ДПІР АПК) та наукового обґрунтування її визначення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням сутності державної політики інноваційного розвитку АПК у сучасній науковій літературі присвячено безліч праць, які на новому рівні систематизації розглядають різноманітні підходи й конструкції цього типу державної політики. Серед них праці М. Петриной [5], В. Новицького [6], З. Адаманової [7], Г. Лазутіна [8], В. Гусєва [9], О. Шнипко [10], А. Федулової [11] та ін. Проте, незважаючи на істотне опрацювання питань сучасної ДПІР, слід зазначити, що до теперішнього часу залишаються нерозкритими особливості державного регулювання інноваційного розвитку такої життєво важливої сфери економіки, як аграрної. Зокрема, не визначено сутність, відмінні риси, інструментарій, складові ДПІР АПК, що формують комплексний механізми державного впливу на інноваційний розвиток даної сфери економіки тощо. Отже, сьогодні існує нагальна потреба в подальшому вивченні зазначених питань.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — розкрити сутність державної політики інноваційного розвитку АПК в умовах розвитку економіки знань.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За умови розвитку економіки знань змінюються сутність передумов й імпульсів економічних трансформацій, спонукальні мотиви, цілі, стимули розвитку, системотворчі елементи та пріоритети розвитку економіки АПК.

Зміна пріоритетів означає набуття переважного, головного значення інновацій в економічному розвитку й всіх системних соціально-економічних процесах і явищах, що забезпечують економічний прогрес в аграрній сфері економіки.

Модифікація пріоритетів і зміна спрямованості мотивації соціуму й бізнесу в обов'язковому порядку доповнюється виникненням інноваційного бізнес-середовища (ІБС), зорієнтованого на реалізацію інновацій, що в умовах розвитку економіки знань являє собою сукупність бізнес-структур різних форм власності й організації, масштабів бізнес-процесів, які, оперуючи в реальному секторі економіки активно, здійснюють інноваційну діяльність, чим формують функціональне й транзакційне середовище протікання інноваційних процесів. Таке середовище в реальному секторі економіки АПК є інституційним "організмом", у якому інноваційна діяльність виходить на новий рівень, що відповідає сутності й ознакам інноваційної моделі розвитку. У цьому середовищі визначальною умовою масштабної інноваційної діяльності стає сприйнятливість економічними агентами до інноваційних трансформацій, що є досить складною світоглядною категорією, що включає, по-перше, розуміння й осмислення ролі інновацій і їхнього значення на основі абстракції й минулого досвіду; по-друге, "легке й спокійне" сприйняття й прийняття їхньої появи, що спричиняється реалізацію нововведень на практиці.

Отже, необхідність формування ДПР АПК за умов розвитку економіки знань зумовлена проявом наступних ознак інноваційної моделі розвитку:

- зростання ролі науки в забезпеченні соціально-економічного розвитку, а також закономірне зростання інтеграції науки, освіти, виробництва та ринку;

- корінний стрибок у масштабах інноваційних процесів й інноваційної активності економічних агентів (приміром, у США, Японії, Німеччині, Франції інноваційна активність підприємств досягла рівня 70—80%);

- випереджальні темпи зростання вкладень у нові знання й інновації над ростом вкладень в основний капітал;

- зростання ролі й значення нематеріальних активів, інтелектуального й людського капіталу, збільшення кількості осіб, зайнятих у сфері виробництва та освоєння нових знань й інновацій (90% учених і інженерів, підготовлених за всю історію людства, доводиться на останні 30 років [13, с. 8]);

- збільшення значимості інформації в господарській діяльності, зростання обсягів необхідної й використовуваної інформації, а також активізація інформатизації бізнес-

процесів;

- активізація наукової діяльності (у всіх формах і проявах), націленої на одержання нових знань і забезпечення їхнього прикладного характеру (90% усього обсягу знань, отриманих за всю історію людської цивілізації й обмірюваних у фізичних одиницях, доводиться на останні 30 років [13, с. 8]), нарощування матеріальної бази й інтенсифікація фундаментальних і прикладних досліджень, що супроводжується виникненням спеціальних інституційних систем;

- розширення ресурсної бази інноваційної діяльності (у тому числі перераховані вище інтелектуальний капітал і інноваційні інвестиції), що характеризується, наприклад, ростом витрат на НДДКР окремих країн і корпорацій;

- пріоритетний і інтенсивний розвиток передових технологічних, суспільних укладів і відповідна активна підтримка цих процесів зі сторони держави;

- виникнення й закріплення нових цінностей і орієнтирів індивідів і господарюючих суб'єктів, активізація творчості;

- зростання рівня інтелектуалізації та освіти населення, підвищення рівня кваліфікації найманої праці, якісна зміна соціальної структури суспільства;

- зміна імперативів господарської діяльності й мотиваційних критеріїв її здійснення, закріплення тісного зв'язку рівня конкурентоспроможності й ефективності господарської діяльності з рівнем інноваційного розвитку;

- розширення й підвищення значимості інноваційних (нецінових) компонентів конкуренції;

- активне стимулювання інноваційної активності економічних агентів зі сторони держави, підтримка інновацій і винахідництва й ін.

На думку Новицького В., головними ознаками економіки знань (інноваційної економіки) є: особлива роль наукових знань, позитивне сприйняття суспільством і державою нових ідей і технологій, готовність до трансферу знань, їхньої практичної реалізації в різних сферах діяльності, прискорена автоматизація й комп'ютеризація всіх сфер і галузей виробництва та управління, розвинена інноваційна інфраструктура, створена система випереджальної підготовки й перепідготовки професійних кадрів у галузі інновацій [10].

В. Іванов виділяє такі характерні риси інноваційної моделі економіки: 1) наявність державної політики й законодавства, спрямованого на стимулювання інновацій-

них процесів; 2) перевага 5-го технологічного укладу й перехід на 6-й (біо- і нанотехнології, космічна техніка, тонка хімія, мехатроніка); 3) пріоритетна державна підтримка розвитку науки й освіти; 4) перевага інтелектуального характеру праці над індустріальним; 5) розширене використання інтегрованих технологій; 6) висока вартість робочої сили [7].

І. Жукович, Ю. Рижкова й І. Єгоров [5] виокремлюють характерні риси економіки, що базується на знаннях (дана концептуальна модель тісно пов'язана з ІМР). Серед них найбільш важливими видаються: нові вимоги до рівня кваліфікації працівників; зміна характеру інвестицій; поступове зменшення значимості матеріальних й енергетичних складових виробництва та ін.

Перераховані вище ознаки визначають основні відмінні риси економіки знань. Реалізація основної її мети — підвищення рівня добробуту — в умовах інноваційної моделі розвитку пов'язується з розширенням використання нових знань для продукування інновацій. Саме масштабність і ефективність інноваційних процесів, з однієї сторони, і забезпеченість новими знаннями — з іншої, визначає рівень добробуту будь-якої нації, її здатність до прогресу.

Необхідність державного втручання в процеси інноваційного розвитку АПК зумовлена не тільки проявом ознак економіки знань, а і наступними закономірностями:

- закріпленням за новими знаннями й інноваціями структуроутворювальної, капіталотворчої і інституційної ролі в економіці, набуття цими категоріями модальності (приналежності до числа необхідних) у формуванні факторів росту, трансформації, мотивації й активності в економічному середовищі;

- виникненням нової сфери господарювання — інноваційного сектора економіки, у рамках якого інновації мають визначальне значення і є основним предметом соціально-економічних відносин;

- поширенням інноваційної парадигми розвитку на всі галузі економіки при перманентному зростанні значення інновацій у модифікації економічного середовища, прогресивної трансформації системи суспільного виробництва;

- трансформацією системи суспільного поділу праці (економічного й технічного) на різних рівнях з появою нових сфер суспільної спеціалізації й економічного обміну;

— жорсткістю конкурентної боротьби за переваги споживачів і обмежені ресурси з використанням інновацій як механізму підвищення ефективності виробничої діяльності, одержання ринкових переваг.

Формування ДПІР АПК як нового типу державного регулювання економіки АПК вимагає його визначення з погляду існуючих теоретичних моделей. Приміром, З. Адаманова визначає ДПІР як систему поглядів, вимог, принципів, що визначають основні напрями, форми заходів у сфері регулювання інноваційного процесу та управління науково-технологічним розвитком, а також сукупність методів й інструментів впливу держави на інноваційний процес на всіх рівнях національної економічної системи й суспільства [1]. Такий підхід можна вважати "управлінським", як той, що визначає принципи й методи регулювання.

М. Лазутін зазначає: "У сучасному трактуванні під державною інноваційною політикою розуміють комплекс цілей, а також методів впливу державних структур на економіку та суспільство в цілому, пов'язаних з ініціюванням і підвищенням економічної та соціальної ефективності інноваційних процесів" [8].

Доповненням до існуючих підходів варто запропонувати і кілька трактувань, що розкривають певні сторони ДПІР АПК:

1) "інституціональний", у рамках якого під ДПІР АПК варто розуміти сукупність інститутів формальної та неформальної природи, які забезпечують цілеспрямовану діяльність держави (державних органів влади) у сфері регулювання інноваційного розвитку економіки АПК і її окремих елементів. Розробка й реалізація ДПІР АПК веде до формування специфічного інституціонального середовища й механізмів взаємодії учасників інноваційного процесу й держави з ними. Дане інституціональне середовище тісно пов'язане з інноваційно-інформаційним середовищем;

2) "функціональний", у рамках якого під ДПІР АПК варто розуміти сферу й тип регулюючих функцій держави, що виражаються в проведенні дій і реалізації системи заходів щодо регулювання інноваційних процесів у АПК і зумовлених інтересами інституту влади і його цілями. ДПІР АПК припускає розподіл функцій щодо регулювання та управління між загальними й спеціальними органами влади й інститутами. У цьому зв'язку формується сукупність прерогатив і компетенцій, коли держава (і окремі її інститути)

бере на себе функції з регулювання певних процесів і діяльності певних суб'єктів АПК;

3) "формальний", у рамках якого під ДПІР АПК варто розуміти складову частину загальної політики держави й окремих державних соціально-економічних і суспільно-політичних інститутів, безпосередньо пов'язану з інтенсифікацією інноваційного розвитку АПК, організацією інституціонального, реалізацією економічного й формуванням управлінського забезпечення в інноваційній сфері;

4) "системний", у рамках якого ДПІР АПК варто розуміти як комплекс заходів, реалізованих органами державної влади, державними установами й організаціями, з управління функціональними системами в інноваційній сфері, такими як: система моніторингу, фінансування, законодавчо-правового, організаційного забезпечення й інших функціональних систем.

Дані підходи не є вичерпними, тому що адекватні певним умовам і завданням конкретних досліджень. Однак систематизація багатоаспектних трактувань дозволяє виділити лаконічне визначення ДПІР АПК, що інтегрує різні постулати державного регулювання економіки.

ВИСНОВКИ

Виходячи з вищевикладеного, під державною політикою інноваційного розвитку АПК слід розуміти створення та планомірне здійснення ієрархічно побудованими органами державної влади комплексу заходів, спрямованих на досягнення розширеного відтворення АПК, за якого зростання обсягів виробництва продукції та підвищення її конкурентоспроможності досягається не шляхом збільшення витрат ресурсів, а переважно за рахунок інноваційного розвитку, тобто активного використання нових знань та їх матеріалізованих результатів, максимального використання і прискореного освоєння наукомістких технологій.

Література:

1. Адаманова З.О. Інноваційні стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія. — Сімферополь: Кримське учбово-педагогічне державне видавництво, 2005. — 504 с.
2. Баумол У. Підприємництво, інновації й ріст: симбіоз Давида й Голиафа // Проблеми теорії й практики керування. — 2005. — № 2. — С. 6—12.
3. Володін С.А. Інноваційна модель наукоємного ринку АПК // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 8. — С. 133—142.

4. Гусев В. Державна інноваційна політика: аспект інтернаціоналізації // Економіка України. — 2003. — № 6. — С. 77—84.

5. Жукович І.А., Рижкова Ю.О., Єгоров І.Ю. Розбудова економіки, базованої на знаннях, та особливості статистичного обліку розповсюдження наукових знань // Проблеми науки. — 2005. — № 1. — С. 2—7.

6. Звернення Президента України до Верховної Ради України у зв'язку з Посланням Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005": http://www.president.gov.ua/news/data/11_6001.html

7. Іванов В.В. Національна інноваційна система як інституціональна основа економіки постіндустріального суспільства // Інновації. — 2004. — № 5. — С. 3—10.

8. Лазутін Г.І. Форми, методи та інструменти реалізації інноваційної політики // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 6. — С. 50—57.

9. Мильнер Б. Керування знаннями в сучасній економіці // проблеми теорії й практики керування. — 2006. — № 9. — С. 8—13.

10. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку // Економіка України. — 2007. — № 2. — С. 45—52.

11. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України // Економіка України. — 2006. — № 8. — С. 35—40.

12. Райська Н., Сергиєнко Я. Френкель А. Держава, інновації й розвиток економіки // Світова економіка й міжнародні відносини. — 2006. — № 10. — С. 27—33.

13. Савельєв Е. Экономика знания в аспекте включения Украины в Европейское образовательное пространство и опыт ТГЭУ // Журнал европейской экономики. — 2006. — Том 5 (№ 3). — С. 266.

14. Федулова А.І. Інноваційна теорія економічного розвитку // Проблеми науки. — 2005. — № 3. — С. 41—47.

15. Чумаченко Н.Г., Саломатіна А.Н. Роль інновацій в економічному розвитку України // Економіка промисловості. — 2003. — № 1. — С. 102—108.

16. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку (Дослідження підприємницького прибутку, капіталу, кредиту, відсотка й циклу кон'юнктури). — М.: Видавництво "Прогрес", 1982. — 454 с.

17. Шнипка О.С. Науково-технічна політика та її роль у підвищенні конкурентоспроможності економіки України // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 1. — С. 178—184.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2010 р.